

Philosophy and Art: Relationship, Influence and Role in Shaping the Cultural Dimension of the Image of the World

UDC: 1(7/8):111:7.01:316.7

DOI: <https://doi.org/10.15421/172489>**Tsoi Tetiana¹**Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0003-4413-1478>, tetiana.tsoi@naoma.edu.ua**Semenenko Anzhelika¹**Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0002-3989-2152>, semlika71@gmail.com**Kuznietsova Inna²**Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0002-4292-2092>, vchenarada.iknamu@gmail.com¹*National Academy of Fine Arts and Architecture (Kyiv, Ukraine)*²*Institute for Cultural Research National Academy of Arts of Ukraine (Kyiv, Ukraine)*

Abstract

The article is devoted to the study of the issue of the formation of the cultural dimension of the image of the world in the aspect of the relationship between philosophy and art. It highlights the specifics of philosophical knowledge and art as a branch of human culture aimed at an aesthetic sense of the world. Similar and different aspects between philosophy and art are characterized. The connection between art and philosophy is clarified. The influence of the combination of philosophy and art on the development of culture is characterized.

The relevance of the research is due to the need for interdisciplinary research into the problems of human spiritual activity, where philosophy and art are those special fields of knowledge that have a significant impact on the development of our society. Philosophy as a theoretical basis of worldview operates with a methodology that determines the direction of scientific research in other sciences, in particular, art history. That is, two types of human spiritual activity - philosophy and art - demonstrate a complex and multifaceted kinship, although there is no identity in the essence and manifestations of functioning. At the same time, the ratio of philosophy and art is an indicator of the level of cultural development in various aspects.

The purpose of the study is to reveal the formation of the cultural dimension of the image of the world in the aspect of the relationship between philosophy and art.

The results. According to the conducted research, it was found that abstract-theoretical generalizations of philosophy and the language of images about incredible art are the spheres that characterize the transcendental application of rationality and sensuality in the context of the social. All this turns these spheres into a source of understanding of man as a collective being. At the same time, it is determined that the influence of philosophy and art on culture is mediated by the fact that the data of science allow a person to understand the beauty of the surrounding world and the spiritual fulfillment of a person.

Conclusions. The obtained results of the study testify to the significance of the influence of philosophy and art on the human-creative status of culture.

Keywords: philosophy of culture, cultural problems, interdisciplinary knowledge, worldview, man, art, creativity, philosophy

Філософія та мистецтво: взаємозв'язок, вплив та роль у формуванні культурного виміру образу світу

Цой Тетяна¹, Семененко Анжеліка¹, Кузнєцова Інна²¹*Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури (Київ, Україна)*²*Інститут культурології Національної академії мистецтв України (Київ, Україна)*

Анотація

Стаття присвячена дослідженню питання формування культурного виміру образу світу в аспекті взаємозв'язку філософії та мистецтва. У ній висвітлено специфіку філософського знання та мистецтва, як галузі людської культури, спрямованої на естетичне відчуття світу. Охарактеризовано подібні та відмінні аспекти між філософією та мистецтвом. З'ясовано зв'язок між мистецтвом та філософією. Охарактеризовано вплив поєднання філософії та мистецтва на розвиток культури.

Актуальність дослідження обумовлена потребою у міждисциплінарному дослідженні проблем духовної діяльності людини, де філософія та мистецтво є тими особливими галузями знань, що вагомо впливають на розвиток нашого суспільства. Філософія як теоретична основа світогляду оперує методологією, що визначає напрям наукових досліджень інших наук, зокрема, мистецтвознавства. Тобто, два вида духовної діяльності людини – філософія та мистецтво – демонструють складну й багатопланову спорідненість, хоча й відсутня тотожність у сутності та проявах функціонування. Водночас саме співвідношення філософії та мистецтва є показником рівня розвитку культури у різних аспектах.

Метою дослідження є розкриття формування культурного виміру образу світу в аспекті взаємозв'язку філософії та мистецтва.

Результати. Згідно з проведеним дослідженням було з'ясовано, що абстрактно-теоретичні узагальнення філософії та мова образів про неймовірне мистецтво є тими сферами, які характеризують трансцендентне застосування раціональності та чуттєвості в контексті соціального. Все це перетворює дані сфери у джерело розуміння людини як колективної істоти. Водночас визначено, що вплив філософії та мистецтва на культуру опосередкований тим, що дані науки дозволяють людині зрозуміти красу навколишнього світу та духовного наповнення людини.

Висновки. Отримані результати дослідження свідчать про значущість впливу філософії та мистецтва на людинотворчий статус культури.

Ключові слова: філософія культури, культурні проблеми, міждисциплінарність знання, картина світу, людина, мистецтво, творчість, філософія

Стаття надійшла / Article arrived: 05.08.2024

Схвалено до друку / Accepted: 25.10.2024

Вступ.

Питання ролі філософії як науки, що продукує знання, у сучасному світі є доволі дискусійним. Водночас, емоційне переживання людини щодо свого особистісного також ілюструє дискусійність проблематики мистецтва як своєрідної духовної практики людини. З одного боку, це можна пояснити тим, що філософія досліджує різноманітні сфери діяльності людини, її душевні стани, високодуховні прагнення.

З іншого боку, філософія створює нові знання, які неможливо пояснити іншими науками. Тобто філософія не спрямована на відображення емоційного стану людини та її духовних практик, а здебільшого транслює те, яке місце людина посідає у суспільстві та чи здатна вона бути частиною колективу.

При цьому звертаючи увагу на місце філософії серед інших наук необхідно визначити, що вона не може існувати без зв'язку з іншими галузями. Вона постає як аспект переосмислення певної сфери та спрямовується на те, щоб показати глибину розуміння певного явища. Все це сприяє тому, що філософія разом з іншими науками формує єдину культуру людини, а навколишній простір перетворює у творчий.

Актуальність. Філософія як наука має тісний зв'язок із різними сферами. Враховуючи, що все частіше філософія розглядається як компонент творчої сфери, то можна говорити про зв'язок філософії із мистецтвом. Так, поєднання філософії та мистецтва призводить до розширення розуміння співвідношення науки та художнього світу. Створюючи скарби мистецтва, все частіше звертається увага на те, чому той чи інший твір був оприявлений, яким чином він набув відповідної форми, яке бачення в об'єкт мистецтва вкладав його автор. Філософія також спрямовує митця на розуміння того, як його творчість буде сприйнята суспільством та яку реакцію соціуму він має очікувати.

Тому розглядаючи питання зв'язку філософії та мистецтва можна встановити як співвідношення цих сфер у теперішньому та майбутньому вимірі вплине на культурний вимір образу світу. Адже мистецтво апелює до втілення творчих задумів у музиці, на полотні, у скульптурі тощо, даруючи світові естетичні переживання, а філософія – прагне відкрити чистий сенс візуальної форми задля пояснення естетики.

Мета дослідження – розкрити формування культурного виміру образу світу в аспекті взаємозв'язку філософії та мистецтва.

Аналіз попередніх публікацій.

Питання формування культурного виміру образу світу в аспекті взаємозв'язку філософії та мистецтва розглядалося такими дослідниками як Г. Арсентьева (2019), В. Бліхар (2021), А. Мафтії (2022), С. Пазиніч (2007), В. Петрушенко (2016), О. Проценком (2022).

У баченні вченого А. Мафтія мистецтво постає як продуктивна сила, яка виходить поза межі інтелекту. Це дозволяє людині співвідносити уяву із чіткими сформованими нормами, що впливає на розуміння дійсності. У цьому аспекті вчений співвідносить мистецтво із філософією, оскільки дані сфери розглядають розвиток людини як еволюційний процес, де індивід осмислюючи світ, може спостерігати за його розвитком і при цьому створювати власні наукові та творчі продукти. Дослідник говорить про те, що і мистецтво, і філософія, впливають на розвиток людини рівномірно, тож не можна говорити про типовий розвиток людини без творчого та абстрактного опрацювання. Мистецтво та філософія є знаннями, які констатують людське буття та покращують його (Мафтії, 2022).

Вчений В. Бліхар наголошує на тому, що значення філософії нині зростає у зв'язку з тим, що сучасній людині складно співвідносити себе із суспільними цінностями. Так, кожна людина прагне змінити світ, однак не завжди має достатньо внутрішньої сили для того, щоб проголосити протест зовнішньому світу. Тому необхідно почати зі змін себе, адже лише так можна отримати повагу оточення, вирішити проблемні питання, протистояти Злу. Це призведе до того, що оточення такої людини теж буде змінювати себе на краще, почне вірити у любов, радітиме власним перемогам. Таким чином, людина зможе передати свою мудрість оточення і залишити після себе позитивний слід на планеті. При цьому вчений визначає мистецтво як важливий інструмент таких змін людини (Бліхар, 2021).

Дослідник О. Проценко наголошує на тому, що філософія та мистецтво є доволі схожими між собою, оскільки філософія та мистецтво призначені для відображення життєвого статусу людини. Те, наскільки людина цікавиться мистецтвом та володіє філософією є показником її духовного стану. Адже філософія та мистецтво є «соціальними» науками, через те, що без наявності послідовників, жодна з цих наук не має значення (Проценко, 2022).

З позицією вченого О. Проценка погоджується також дослідниця Г. Арсентьева. У її баченні філософія та мистецтво подібні тим, що філософія вивчає буття людини, а мистецтво демонструє різні аспекти буття людини через творчий вимір дружби, любові, кохання, вірності. При цьому за допомогою мистецтва людина може самореалізуватися та пізнати себе на високому рівні. Саме у мистецтві людина бачить певний шаблон поведінки, пізнає за його допомогою будову світу, формує уявлення про любов до творчого процесу. Крім того, мистецтво мотивує людину створювати щось нове і любити те, що ти можеш створити. Тоді як любов і є одним з основаних аспектів буття людини у філософії. Тобто філософія та мистецтво надають разом людському буттю сенс та відображають внутрішній світ людини, мобілізують

душевні сили людини, активізують інтелектуальні здібності, допомагають пережити напругу у радості (Арсентьєва, 2019).

Вчений С. Пазиніч акцентує увагу на тому, що співвідношення мистецтва та філософії впливають на культуру таким чином, що на сучасному етапі все більше уваги людство звертає на релігійні вірування. Це дослідник пояснює тим, що релігія є складним явищем, що розвивається у процесі трансформації людства, тож його важко пояснити доступними логічними виразами. Проте філософія та мистецтво, які використовують абстрактні та художні образи, у зручній формі подають основні релігійні догми, що дозволяє привертати увагу населення до питання віри та вищих сил (Пазиніч, 2007).

Вчений В. Петрушенко впевнений, що філософія та мистецтво разом є чинниками формування інтелектуальної культури. Так, інформація про філософські категорії розміщена у віртуальному просторі у достатньому обсязі та користується увагою читачів електронних ресурсів, що говорить про те, що філософія є цікавою для різних груп населення. Крім того, основою мистецтва є сама філософія, так, як при створенні будь-якого творчого продукту, митець керується філософськими знаннями. Не менш важливим є і те, що філософська література має популярність у читачів паперових книг, а самі книги такого напрямку, попри їх вартість, перетворюються у витвори мистецтва, оскільки у них чітко відображено те, як реагувати на певні явища, як аргументувати свою позицію та щось доводити, як доводити логіку своїх міркувань. Відповідно, інтелектуальна культура населення після ознайомлення з такою літературою, лише зростає (Петрушенко, 2016).

Результати дослідження.

Філософія та мистецтво є сферами духовного буття людини та суспільства, що взаємовизначають себе: мистецтво розмірковує, а філософія творить оригінальність осмислення проблем людини у суспільстві та те, що вона має створювати, щоб позитивно впливати на інших людей. Попри те, що ці науки мають різні спрямування, однак вони мають спільну ціль – людяність.

Мистецтво у сучасному світі займає неоднозначне місце: з одного боку, воно стало чимось модним в тій мірі, в якій воно є способом інтелектуального задоволення для небагатьох, з іншого боку, поява нових видів мистецтва, які різко відрізняються від класичного мистецтва, справедливо піднімає питання, чи маємо ми справу ще з мистецтвом чи вже з деяким його фантомом. Бажання зрозуміти суть нового мистецтва та його напрям руху стали причиною багатьох суперечок у мистецьких колах, серед науковців та інтелектуалів, і однією з багатьох тез, які послужили джерелом натхнення для роздумів щодо долі мистецтва, є теза Гегеля про його «завершення» (Бліхар, 2021).

Мистецтво є однією зі сходинок проходження абсолютного духу на шляху до «більш вищих форм» – релігії та філософії. Мистецтво перестало бути вищою потребою духу, адже воно не допомагає пізнавати істини духа. Тут ми можемо зробити такий висновок, що мистецтво може піти своїм шляхом, і хоч воно не буде більше формою вищої потреби духа та вираженням його релігійно-духовних настроїв, воно, можливо, у своєму існуванні займе якусь нову нішу.

Мистецтво, звільнившись від необхідності бути релігійно-духовною основою, стане більш вільним у своєму змісті та формі, адже воно не буде нічим обмежено. Таким чином, мистецтво стає ближчим до людини, адже воно більше не повинно виконувати релігійно-ритуальних функцій (Шабанова, 2020).

Мистецтво є лише першою фазою пізнання абсолютним духом істини на шляху до третьої, останньої фази – філософії. Згідно з цією системою, мистецтво є лише однією зі сходинок, чимось перехідним, але не самотнім, і таке місце, яке відведене для мистецтва, не піддається вагомій критиці.

Антропологічно зрозуміле мистецтво розвиває у людині здатність осмисленого інтелектуального споглядання явищ, що здійснюється завдяки «продуктивній уяві» або «творчій фантазії», без якої неможлива не тільки художня творчість, а й цілісне буття людини (Мафтії, 2022).

Філософія, як і мистецтво, є надбанням соціальних знань. Людина постійно переосмислює те, яке вона місце займає у суспільстві й щодо того, як вона може запам'ятися оточуючим. У цьому аспекті мистецтво є невіддільним від філософії, оскільки за допомогою творчого потоку думок людина намагається запам'ятися оточуючим, а її художня спрямованість впливає на рівень культури всього соціуму.

Обидві сфери вагомо впливають на культуру. Так, філософські знання продукують створення нових текстів, які призначені для сприйняття їх читачами та дозволяють говорити про художній підхід до їх формування. Це не просто потік свідомості, а логічний ланцюжок, у якому отримані знання творчо опрацьовані та подані у форматі художнього тексту (Пушонкова, 2023).

Мистецькі тексти теж подано креативно, у них відображається осмислення рівня культури чи переосмислення того, чи іншого витвору мистецтва. У них відображається місце людини у соціумі та її значення як індивідуальності, що є неповторною та особливою.

Зв'язок філософських та мистецьких текстів відображається у тому, що вони призначені для фіксування конкретної миті. У них зображається світосприйняття, яке втілене для людей різного статусу та соціального походження, отже, для осіб з

різним рівнем сприйняття культури даного світу. При цьому якщо говорити про зображення певної миті, то у філософії визначеного історичного періоду, ця мить матиме єдине конкретне значення, тоді як у філософії іншого історичного періоду, ця мить матиме інше трактування. Це стосується також і сфери мистецтва (Пазиніч, 2019).

Поєднуючись разом, філософія та мистецтво зображують красу людини та її мудрість. Ці сфери попри різницю між їхніми значеннями загалом формують єдину картину світу, у якій людина перебуває в соціумі, дізнається сутність буття, передає отримані знання нащадкам, відображає красу навколишнього світу за допомогою доступних засобів.

Можна визначити, що між філософією та мистецтвом є суттєві відмінності у відображенні основних аспектів культури як явища. Так, філософія акцентує увагу на концептуальності. Коли виникає певна теорія, то вона має бути підкріплена тезами та гіпотезами, які можна за допомогою аргументів об'єднати у єдину ідею. Формування цієї ідеї може забрати тривалий період, оскільки необхідно створити єдине поле розуміння концепту (Тимошенко, 2020).

Для мистецтва головною є художня образність. Під час створення певного витвору мистецтва зв'язок між основними його елементами не обов'язково має бути прямим, адже людина, яка сприймає цей витвір має знайти той ланцюжок, що поєднує різні лінії. Проте маючи знання з певної теми, людина може знайти зв'язок між різними лініями, а також надати твору власне осмислення.

Мистецтво відрізняється від філософії тим, що воно подає інформацію аудиторії образами. Маючи певні уявлення про тему художнього твору чи знання щодо історії створення твору, людина може співвіднести елементи твору із реальністю та встановити їх співвідношення. При цьому образи, які виникають в уявленні людини можуть бути суттєво іншими, ніж в уявленні спостерігача, однак саме це може свідчити про те, що витвір мистецтва дійсно суттєво вплинув на людину (Арсентьєва, 2019).

Філософія використовує абстрактні вирази. Людина не може побачити філософські знання у житті, так як вони виникають лише в уяві людини на основі пережитого нею досвіду та знайдених співвідношень між різними аспектами співжиття людини у суспільстві. Це відображення раціональності, яка своєрідно передана за допомогою різних засобів.

Мистецтво для передачі знань використовує чуттєвість. За допомогою різних художніх форм воно передає ті аспекти, які мають викликати у людини емоції та переживання, відчуття та почуття, думки та відсутність будь-яких ідей. Споглядаючи будь-який твір, людина визначає його у рамках свого мистецького погляду як ніжний чи жорсткий,

при цьому орієнтуючись лише на власні відчуття (Скринник-Миська, 2023).

Попри відмінності, мистецтво та філософія доповнюють одне одного. Відповідно, формується новий погляд на культуру, де твори можуть бути переосмислені, а філософські трактати можуть бути художньо опрацьовані. При цьому якщо мистецтво використовує для втілення творчої думки будь-який доступний матеріал, щоб нагромадити у світогляді людини певні образи, то філософія втілює свої трактати нематеріальним шляхом, щоб навпаки очистити свідомість людини від будь-якого впливу.

Тісний зв'язок філософії та мистецтва дозволяє говорити про значний вплив даних сфер на культуру. Філософія переважно переосмислює вже отриманий попередній досвід, вона рідко продукує щось нове, тож можна говорити про те, що філософія постійно удосконалює вже наявне розуміння культури. Це дозволяє говорити про те, що складно передбачити розвиток філософії надалі, так як вона своєрідно подає теми минулого (Петрушенко, 2016).

Мистецтво постійно створює щось нове, воно залежить від сучасних тенденцій, а також використовує нечіткі образи для розвитку міркувань у людини. Це дозволяє збагачувати культуру унікальними баченнями одного і того ж явища, яке неможливо пояснити виключно з однієї точки зору. При цьому мистецтво додає до культури певної хаотичності і порушуючи даний баланс, воно стимулює культуру змінюватися та формувати новий рівень її розуміння.

Філософія та мистецтво спрямовані на те, щоб показати як людина бачить цей світ. Нерідко таке бачення є таким, що не співвідноситься із прийнятими нормами і у такому випадку культура продукує нові підходи до відображення існуючої реальності. Це призводить до того, що мистецтво починає використовувати філософські ідеї для свого становлення, а філософія навпаки влітає до себе мистецьке бачення світу. Одна сфера надає іншій певної логічності та збалансованості, а інша вносить хаос, що зрештою призводить до того, що культура досягає вищого рівня розвитку (Проценко, 2022).

Культура на основі поєднання філософії та мистецтва формує нове бачення розуміння сучасного світу. Тут людина постає як творець, що може змінити все навколо і вдосконалити себе, у той же час, людина вдається до розмірковувань щодо того, яке місце вона посідає і суспільстві і також того, чого саме вона здатна внести зміни до існуючого ладу.

Нині поєднання мистецтва та філософії впливає на те, що у культурному полі більше уваги почало приділятися релігії. Причинами тут є те, що філософія, як і будь-яка віра акцентує увагу на проблемі буття людини. Тож якщо філософія визначає буття як форму існування людини на цій планеті, то для релігії буття це стан душі людини, яка може перебувати у

певний відрізок часу на Землі. Якщо говорити ж про мистецтво, то воно в естетичній формі передає догми віри і тим самим лаконічно ознайомлює людей з аспектами вірувань. Залучення мистецтва до релігійного питання є важливим, так як мистецтво спрямоване на емоційно-чуттєву сферу людини, як і релігія, тож воно використовує ефективні засоби впливу (Пазиніч, 2007).

Філософія та мистецтво торкаються такої сфери культури як людські цінності. Під впливом вчень про місце людини у соціумі, що продукується філософією, цінності людини трансформуються та набувають нового вигляду. Відповідно, культура теж зазнає змін, оскільки вона демонструє рівень розвитку суспільства та його об'єднаність.

Мистецтво у цьому плані може як нав'язувати певні цінності, так і навпаки боротися зі зміною системи цінностей людства. Зокрема, сучасне мистецтво часто демонструє у поганому аспекті такі цінності як любов, дружба, вірність, взаємодопомога. Тож люди можуть сформувати помилкове уявлення про те, що такі цінності не відіграють ніякої ролі, адже позитивні персонажі завжди страждають та не отримують бажане. Культура ж буде від цього лише занепадати, оскільки хибні цінності потраплятимуть у звичайне життя.

Однак можна говорити про те, що зв'язок філософії та мистецтва дозволяє формувати також правильні цінності. Ознайомившись із твором, людина може задуматися щодо долі того чи іншого персонажа, його життєвих труднощів, пережитого досвіду. І у цей момент вона може почати розуміти, що він зміг побороти всі труднощі лише завдяки правильно сформованим у нього цінностям та його прагненню до допомоги оточуючим (Пазиніч, 2007).

Філософія та мистецтво створюють у культурі нову парадигму мислення. Людина починає розуміти, що вона живе у глобалізованому світі, тож має набути важливі навички, у тому числі такі, які дозволять їй розширити її можливості. Мистецтво розширює кордони мислення, що дозволяє формувати особливе місце людини у культурному просторі.

Висновки.

Дослідження питання формування культурного образу світу в аспекті взаємозв'язку філософії та мистецтва дозволило виявити, що філософія та мистецтво є сферами знань, які тісно пов'язані між

собою. Внаслідок цього можна стверджувати, що філософія та мистецтво утворюють таке поєднання, яке має вагомий вплив на формування культури як сфери, яка має динамічно поєднувати розвиток людини.

Встановлено, що філософія та мистецтво мають подібності у тому, що є соціальними галузями. Філософія ґрунтується на досвіді людини та її співжитті у соціумі, що подано у форматі абстрактних роздумів. Мистецтво базується на тому, як людина відчуває цей світ і чи здатна вона передати свої емоції оточуючим.

Визначено відмінності між філософією та мистецтвом. Філософія визначається як сфера, що утворюється на основі вже прожитого досвіду, при цьому індивід орієнтується на загальні аспекти життєдіяльності людини у певний період. Філософія не виражається матеріальними продуктами, однак може мати відображення у наукових трактатах.

Мистецтво розвивається на основі знань людства, проте воно може враховувати сучасні тенденції і до того ж на його основі можуть створюватися інші творчі продукти. Воно виражається у витворах із різних матеріалів, що робить мистецтво сприйнятливим для аналізаторів людини. До того ж мистецтво слугує показником рівня розвитку суспільства та його культури.

Охарактеризовано вплив філософії і мистецтва на культуру. Визначено, що культура використовує напрацювання із філософії для створення логічного та послідовного матеріалу, у якому чітко відображена людська думка та її значущість для суспільного становлення. Застосування мистецтва у культурі сприяє розумінню того, що світогляд не є однозначним. Картина світу, яку формує індивід, може постійно трансформуватися під впливом нових філософських вчень та зміни уявлення про місце людини у соціумі. Водночас світогляд людини під впливом мистецтва може розширюватися та набувати нових форм, стимулювати людину до розвитку, формувати у неї розуміння того як за допомогою художнього мислення змінити світ на краще.

Тож можна говорити про вагомий зв'язок філософії та мистецтва. Наслідком цього стає активний розвиток культури, яка відображає сучасні мотиви та демонструє абстрактні поняття у художньому переосмисленні.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Арсентьєва, Г. (2019). Мистецтво жити: філософський ракурс. *Вісник Львівського університету*, 22, 9-15. Відновлено з <http://eir.zntu.edu.ua/handle/123456789/8345>
- Бліхар, В. (2021). *Філософія*. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла». Відновлено з <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4251/1/%d0%91%d0%bb%d1%96%d1%85%d0%b0%20%d0%a4%d1%96%d0%bb%d0%be%d1%81%d0%be%d1%84%d1%96%d1%8f%20%d0%bf%d1%96%d0%b4%d1%80%d1%83%d1%87%d0%bd%d0%b8%d0%ba.pdf>

- Мафтії, А. (2022). Місце і роль мистецтва в історичному розвитку людини і людства: гегельянські варіації. *Актуальні проблеми філософії та соціології*, 4, 19-23. Відновлено з http://apfs.nuoua.od.ua/archive/38_2022/4.pdf
- Пазиніч, С. (2007). Взаємодія філософії, науки, мистецтва і релігії – парадигма сучасного світорозуміння, світосприйняття і світобудови. *Вісник ХАД*, 1, 116-123. Відновлено з <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/32650>
- Петрушенко, В. (2016). Роль філософії в житті сучасного суспільства: питання без відповідей. *Філософські науки*, 2, 97-102. Відновлено з http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?i21dbn=link&p21dbn=ujrn&z21id=&s21ref=10&s21cnr=20&s21stn=1&s21fmt=asp_meta&c21com=s&2_s21p03=fila=&2_s21str=hv_2016_2_1_17
- Проценко, О. (2022). Філософія і мистецтво: існування в єдності і самостійності. *Вісник ХАІ*, 1, 81-82. Відновлено з <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/6a5d7cfd-f64d-43dd-a2ef-39845f1d6f4c/content>
- Пушонкова, О. (2023). *Філософія культури. Навчально-методичний посібник*. Черкаси: Вертикаль, 96 с. Відновлено з <https://eprints.cdu.edu.ua/id/eprint/5793>
- Скринник-Миська, Д. (2021). Аналітична естетика як світоглядне підґрунтя сучасного мистецтва. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*, 28, 80-93. Відновлено з https://lnam.edu.ua/files/Academy/nauka/visnyk/pdf_visnyk/28/10.pdf
- Тимошенко, М. (2020). *Філософія культури: основні поняття, напрями, персоналії*. Київ: Національна музична академія України імені П. І. Чайковського, 597 с. Відновлено з <https://lib.knmau.com.ua/2020-%d1%84%d1%96%d0%bb%d0%be%d1%81%d0%be%d1%84%d1%96%d1%8f-%d0%ba%d1%83%d0%bb%d1%8c%d1%82%d1%83%d1%80%d0%b8/>
- Шабанова, Ю. (2019). *Філософія культури*. (Підручник). Дніпро : ЛІРА, 240 с. Відновлено з https://filosof.nmu.org.ua/%d0%a4%d1%96%d0%bb%d0%be%d1%81%d0%be%d1%84%d1%96%d1%8f%20%d0%ba%d1%83%d0%bb%d1%8c%d1%82%d1%83%d1%80%d0%b8_%d0%a8%d0%90%d0%91%d0%90%d0%9d%d0%9e%d0%92%d0%902019_%d1%84%d0%b8%d0%bd%d0%b0%d0%bb.pdf

REFERENCES

- Arsentieva, G. (2019). The art of living: a philosophical perspective. *Visnyk of Lviv University*, 22, 9-15. Retrieved from <http://eir.zntu.edu.ua/handle/123456789/8345>
- Blihar, V. (2021). *Philosophy*. Uzhhorod: "Hoverla" Publishing House of Uzhhorod University. Retrieved from <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4251/1/%d0%91%d0%bb%d1%96%d1%85%d0%b0%20%d0%a4%d1%96%d0%bb%d0%be%d1%81%d0%be%d1%84%d1%96%d1%8f%20%d0%bf%d1%96%d0%b4%d1%80%d1-%83%d1%87%d0%bd%d0%b8%d0%ba.pdf>
- Maftii, A. (2022). The place and role of art in the historical development of man and humanity: Hegelian variations. *Actual problems of philosophy and sociology*, 4, 19-23. Retrieved from http://apfs.nuoua.od.ua/archive/38_2022/4.pdf
- Pazynich, S. (2007). The interaction of philosophy, science, art and religion is a paradigm of modern world understanding, world perception and world structure. *Herald of Khad*, 1, 116-123. Retrieved from <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/32650>
- Peyrushenko, V. (2016). The role of philosophy in the life of modern society: unanswered questions. *Philosophical Sciences*, 2, 97-102. Retrieved from http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?i21dbn=link&p21dbn=ujrn&z21id=&s21ref=10&s21cnr=20&s21stn=1&s21fmt=asp_meta&c21com=s&2_s21p03=fila=&2_s21str=hv_2016_2_1_17
- Protsenko, O. (2022). Philosophy and art: existence in unity and independence. *KHAI Bulletin*, 1, 81-82. Retrieved from <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/6a5d7cfd-f64d-43dd-a2ef-39845f1d6f4c/content>
- Pushonkova, O. (2023). *Philosophy of culture. Educational and methodological manual*. Cherkasy: Vertical, 96 p. Retrieved from <https://eprints.cdu.edu.ua/id/eprint/5793>
- Shabanova, Yu. (2019). *Philosophy of culture*. (Textbook). Dnipro: LIRA, 240 p. Retrieved from https://filosof.nmu.org.ua/%d0%a4%d1%96%d0%bb%d0%be%d1%81%d0%be%d1%84%d1%96%d1%8f%20%d0%ba%d1%83%d0%bb%d1%8c%d1%82%d1%83%d1%80%d0%b8_%d0%a8%d0%90%d0%91%d0%90%d0%9d%d0%9e%d0%92%d0%902019_%d1%84%d0%b8%d0%bd%d0%b0%d0%bb.pdf
- Skrynnyk-Myska, D. (2021). Analytical aesthetics as a worldview foundation of modern art. *Bulletin of the Lviv National Academy of Arts*, 28, 80-93. Retrieved from https://lnam.edu.ua/files/Academy/nauka/visnyk/pdf_visnyk/28/10.pdf
- Tymoshenko, M. (2020). *Philosophy of culture: basic concepts, directions, personalities*. Kyiv: P. I. Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine. Retrieved from <https://lib.knmau.com.ua/2020-%d1%84%d1%96%d0%bb%d0%be%d1%81%d0%be%d1%84%d1%96%d1%8f-%d0%ba%d1%83%d0%bb%d1%8c%d1%82%d1%83%d1%80%d0%b8/>